

MENTORAREA DIN PERSPECTIVĂ CREȘTINĂ

DANIEL BĂBUȚĂ*

ABSTRACT. The purpose of this paper is to examine the concept of mentoring from a Christian viewpoint and to argue that, in addition to the typical relation developed in a secular mentoring process, the Christian mentoring has much deeper meanings. Christian mentoring will not seek the fulfilment of man through himself, but through his likeness to Christ and his spiritual growth. Christian mentoring will be indicated as an efficient method for reaching these goals.

KEY WORDS: Christian mentoring, secular mentoring, growth, spiritual formation, model

Introducere

Mentorarea reprezintă una dintre cele mai des întâlnite forme de cunoaștere și dezvoltare personală, este cunoscută încă din cele mai îndepărtate vremuri și are prezență continuă în existența umană. În trecut, mentorarea era cea mai practică modalitate de învățare: copiii își petreceau majoritatea timpului lângă părinți sau alți membri ai familiei, fiind asistați îndeaproape pe parcursul întregului proces de definire identitară și dezvoltare personală. Primele forme de activități educaționale se desfășurau în casa dascălului sau în atelierul maestrului, iar punctul central al procesului de învățare consta în relația umană dintre mentor și protejat. Tot procesul de formare avea o abordare personală, bazată pe relaționarea nemijlocită dintre mentor și protejat și concentrându-se asupra nevoilor celui din urmă. Mentorarea este întâlnită deopotrivă în viața bisericească, inspirându-se din modelele de ucenicie profundă practicate de Isus cu ucenicii din cercul restrâns (Băbuță 2021: 236-242). În ceea ce urmează voi analiza conceptul de mentorare atât din perspectivă seculară, cât și din perspectivă creștină, cu accent pe valoarea intrinsecă a mentorării creștine.

* DANIEL BĂBUȚĂ este doctorand în teologie la Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad, România. E-mail: daniel.babuta@gmail.com.

Mentorarea din Perspectivă Laică

Merriam Webster definește mentorul ca fiind “un sfetnic sau ghid de încredere”. Aceeași sursă arată că termenul “mentor” provine din mitologia greacă, Mentor fiind un personaj din *Odiseea* lui Homer. Plecând la război pentru mai bine de zece de ani, Ulise îl lasă pe fiul său, Telemac, aflat în fragedă pruncie, în grija lui Mentor, prieten vechi și de încredere al eroului. Mentor îl transformă pe Telemac într-un bărbat, de aceea numele lui descrie, metaforic, procesul de maturizare, adică mentorarea. Precum restul termenilor care descriu cuvântul, “mentorul” desemnează diferite lucruri pentru diferiți oameni: maestru, îndrumător, model, figură paternă, învățător, instructor, lider, consilier, antrenor (Hendriks și Hendriks 2018: 160). Mentorarea este procesul prin care mentorul se pune la dispoziția persoanei mentorate în vederea dezvoltării sale. Scopul inițial al mentorării, după cum este menționat în *Odiseea*, este dezvoltarea individuală și învățarea prin experimentare (Johnson 2017).

În cartea sa *Mentorarea*, Bobb Biehl îl citează pe Gordon MacDonald, care prezenta principalele argumente pentru care mentorarea a fost importantă în trecut și rămâne relevantă azi:

Probabil că acum o sută de ani nu era necesară o carte despre mentorare, iar editurile ar fi luat în derădere un astfel de subiect. Asta pentru că, până de curând, mentorarea ca formă de dezvoltare personală a fost un mod de viață între generații. Ea era pentru relațiile umane ceea ce este respirația pentru trup. Mentorarea era asumată, așteptată și de aceea aproape neobservată, dat fiind caracterul ei curent în experiența umană. În trecut mentorarea era peste tot. (...) Se înregistrează azi o renaștere a ideii de mentorare în literatura de afaceri, în sistemul educațional și în asistența socială. Această nouă conștientizare se evidențiază desigur și în comunitatea urmașilor lui Cristos. (...) De aceea, editurile secolului XXI cel mai probabil vor valorifica oportunitatea de a prezenta publicului o carte bună despre mentorare, chiar dacă editurile din secolul al XVIII-lea ar fi ignorat-o. Contemporanii înțeleg nevoia disperată de a recupera funcția mentorării, de a o face o activitate de prim-rang în relațiile umane. (Biehl 2019: 8-9)

În contextul contemporan secular, mentorarea este descrisă ca “sistem în care oamenii cu multă experiență și cunoștințe îi sfătuiesc și ajută pe ceilalți la locul de muncă sau pe tinerii care își pregătesc debutul profesional” (Bullon 2003: 1031). De aceea, mentorul este persoana “experimentată, care sfătuiește și ajută o persoană mai puțin experimentată” (Bullon 2003: 1031). Mentorarea poate fi întâlnită în afaceri, în sport și în aproape toate sferile sociale și economice. Termenii “mentorare/ mentorat” și “mentor” au devenit parte a limbajului nostru

comun și pot fi întâlniți atât în domeniile academice, profesionale, de leadership sau business, cât și în mass-media sau discuțiile informale dintre indivizi. De comun acord, un mentor este cineva care asistă și încurajează în împlinirea dezideratelor personale sau profesionale. După Johnson (2017), “relațiile de mentorare îi sprijină pe protejați în dezvoltarea încrederii, competenței și credibilității.” Totodată,

Daniel J. Levinson, psiholog de la Yale recunoscut pentru studiile sale despre vârsta de mijloc, definea mentorul ca fiind cu opt până la cincisprezece ani mai în vârstă decât protejatul, un coleg sau un frate mai mare, mai degrabă decât o figură paternă distantă. Mentorul ia persoana mai tânără sub aripa sa, îi împărtășește din înțelepciunea sa, îi poartă de grijă, îi pune la dispoziție resurse, critica și binecuvântarea sa. (Tenner 2004: 2)

Zander van der Westhuizen (2008: 235) analizează în teza sa de doctorat perspectiva narativă a mai multor autori cu privire la mentorare, concluzionând că sunt trei aspecte specifice mentorării în aceste studii, și anume: relația, creșterea și reciprocitatea. Fundamentul și cadrul în care se desfășoară orice raport de mentorare este relația dintre mentor și protejat. Calitatea relației dintre mentor și protejat este direct proporțională cu succesul mentorării, respectiv cu efectul de creștere obținut și influența reciprocă dintre mentor și protejat:

relația de mentorare este una din cele mai complexe din punctul de vedere al dezvoltării adultului (...). Mentorarea nu este definită în raport cu rolurile formale, ci în funcție de caracterul relației și al funcțiilor pe care le deservește. (...) Mentorul poate avea rolul unui profesor care pune în valoare abilitățile tânărului și intensifică dezvoltarea intelectuală. Poate sluji ca sponsor/suținător, își poate folosi influența pentru a facilita accesul într-un anumit loc și dezvoltarea tânărului. Poate fi gazdă și ghid, încurajând intrarea novicelui într-o nouă sferă ocupațională și socială, asigurându-i accesul la valorile, obiceiurile, propriile-i resurse și la distribuția rolurilor. Prin virtuțile, realizările și modul său de viață, mentorul poate fi exemplul pe care protejatul să-l admire și imite, poate oferi sfat și suport moral în perioade de stres. Mentorul mai are o funcție, cea mai importantă: să sprijine și să faciliteze împlinirea visului. (Levinson 1978: 97-98)

Scopul final al mentorării seculare, și totodată indicatorul unei relații de mentorare de succes, este dezvoltarea personală și împlinirea visului protejatului de a ajunge la nivelul pe care și l-a fixat ca obiectiv. John Maxwell asociază mentorarea cu atingerea succesului personal, considerând că “adevăratul succes este să-ți cunoști scopul, să crești pentru a-ți atinge potențialul maxim și a semăna

semințe spre folosul altora“ (Maxwell 2008: 6). În acest sens, protejatul are șansa să crească și să se dezvolte ca individ în cadrul facilitator al relației cu un mentor:

Abilitatea de a identifica potențialul altuia presupune angajament, diligență și dorința autentică de a te concentra asupra celuilalt. Trebuie să vezi înzestrarea, temperamentul, pasiunile, succesele, bucuriile și oportunitățile celuilalt. Odată descoperit potențialul, trebuie să-l întreții prin încurajare și oportunități. Procedând astfel, celălalt va înflori în fața ochilor tăi. (Maxwell 2008: 6)

Același John Maxwell consideră că mentorarea este una dintre legile supreme după care se ghidează liderul de succes. Legea multiplicării, la care face referire Maxwell, statuează că “este nevoie de un lider pentru a promova un alt lider. Sponsorii nu pot face asta, și nici programele instituționale. Este nevoie de un lider care cunoaște un alt lider“ (Maxwell 2002: 128). Dacă, la nivel personal, prin mentorare se realizează dezvoltarea individului astfel încât să experimenteze succesul, la nivel corporatist mentorarea produce efectul de multiplicare a liderilor și joacă un rol important în leadership. În studiul său, Maxwell (2002) testa ipoteza după care “este nevoie de un lider pentru a promova alt lider“, iar studiul său sonda motivele ce-i determină pe unii să devină lideri. Grupul-țintă era format atât din clerici, cât și din oameni de afaceri. Respondenții au avut trei variante de răspuns: talent înăscut, rezultatul unei crize, influența unui alt lider. Răspunsurile au confirmat în mod covârșitor ipoteza studiului: 85% dintre respondenți au fost motivați să devină lideri datorită influenței exercitate asupra lor de un alt lider, în timp ce doar 10% au ales să fie lideri pe baza talentului înăscut, iar 5% ca rezultat al unei crize.

Exercitarea influenței în cadrul relației de mentorare este reciprocă, însă există o diferență de grad aici. De regulă, mentorul, care ocupă poziția expertului în actul mentorării, exercită influență mai amplă asupra protejatului decât invers. Totuși, relația de mentorare este atât de strânsă încât va avea efect și asupra vieții mentorului. Specificitatea relației de mentorare, cât și trăsăturile individuale și modul unic de raportare a protejatului la procesul de mentorare, vor aduce un plus de valoare în viața mentorului.

Linda Phillips-Jones (2003: 5) arată că “lucruri cu adevărat puternice se întâmplă când cineva respectat și cu experiență își arată interesul și se angajază să ajute un alt individ în procesul de dezvoltare, mai ales când acest individ se lasă influențat.“ Argumentând, autoarea se folosește de studiul profesorului Albert Bandura de la Stanford University, care relevă trei aspecte importante:

12. Ca indivizi, cele mai multe lucruri le învățăm observând alte modele de succes sau insucces.
13. Învățăm mult mai rapid și mai eficient când primim un feedback pozitiv din partea unei persoane pe care o respectăm.
14. Facem progrese în învățare când trebuie să abordăm chestiuni dificile.

În cadrul relațiilor de mentorare regăsim toate cele trei aspecte: mentorul constituie un model de succes pentru protejat sau îi poate indica astfel de modele dintre cunoștii săi, facilitând astfel învățarea prin observare; mentorul va oferi protejatlui feedback constant și sprijin motivațional, pe măsură ce acesta dobândește noi cunoștințe și le implementează în situații concrete; protejatlul va avea curaj să abordeze situații sau provocări cu un grad sporit de dificultate bazându-se pe sprijinul mentorului, gradul de dificultate generând și un nivel înalt al învățării.

Mentorarea Creștină

În context creștin, mentorarea este de o profunzime semnificativ mai mare decât mentorarea în general. Deși are multe elemente în comun cu mentorarea laică, ea beneficiază de instrumente biblice specifice prin care implementează aceste elemente, slujind unui scop mai mare. Mentorarea seculară are individul în centru, în timp ce mentorarea creștină este cristocentrică. Mentorarea seculară își propune să scoată la lumină cea mai bună versiune a individului, în timp ce mentorarea creștină își propune să faciliteze transformarea individului astfel încât Cristos să ia chip în el. Apostolul Pavel își slujea semenii într-un mod extrem de asumat și focalizat: "Copilașii mei, pentru care iarăși simt durerile nașterii, până ce va lua Cristos chip în voi" (Galateni 4:19). În Predica de pe Munte din Evanghelia după Matei, Isus stabilește în cel mai clar mod posibil nivelul spre care fiecare om trebuie să tindă. Mentalitatea seculară ne direcționează spre cea mai bună versiune a noastră. Prin Evanghelie, însă, Isus statuează un standard superior: "Voi fiți, dar, desăvârșiți, după cum și Tatăl vostru cel ceresc este desăvârșit" (Matei 5:48 VDC). Acest standard poate fi atins doar prin lepădare de sine și identificarea cu Cristos la nivel identitar și în scop:

Fără Dumnezeu, nu ne avem decât pe noi înșine. Avem o viziune limitată, resurse limitate, tărie limitată, speranță limitată și suntem, pe scurt, fără mântuire. În Vechiul Testament, cuvântul folosit pentru a descrie reorientarea omului spre Iehova este *shw*, care înseamnă a ne îndepărta de noi și a ne îndrepta spre Dumnezeu. (Schindler 2021: 68)

Mentorarea creștină va facilita identificarea cu și dezvoltarea după chipul lui Cristos. Mentorarea seculară vizează aspecte ce țin de dezvoltarea profesională, a abilităților practice de orice fel și de atingerea succesului personal, în timp ce mentorarea creștină urmărește dezvoltarea holistică, armonioasă a persoanei – trup, suflet și duh – astfel încât să ajungă la maturitate spirituală și la o tot mai mare asemănare cu Cristos. Luke Wong definește oamenii maturi spirituali ca fiind persoane “sănătoase emoțional, care se aseamănă cu Cristos, se uită spre Împărăție și se multiplică prin ucenicie” (Wong 2019: 23). După cum arătau Andreson și Reese (1999: 15),

credința creștină este imitativă. Dintotdeauna a fost așa. Începând de la cuvântările lui Isus înaintea bărbatilor și femeilor care l-au devenit ucenici în credință, creștinismul s-a definit ca o credință predată de la o persoană la alta. Viața lui Isus Cristos trebuie considerată unicul model vrednic de imitat de către creștini. Astfel, Isus este întotdeauna sursa care atrage și standardul spre care tinde spiritualitatea creștină. “Urmează-mă” este, probabil, cea mai simplă descriere a spiritualității.

Folosirea sintagmei “mentorare creștină” are la bază următoarele raționamente:

- ≈ Își are originea în ucenicia biblică, fiind considerată extensia ei (cf. Măcelaru 2011: 11-22).
- ≈ Este o relație interpersonală, ce are scopul de a dezvolta protejatul în vederea glorificării lui Cristos.
- ≈ Este o practică ce se desfășoară în cadrul Trupului lui Cristos, Biserica, facilitând influențarea mutuală a mentorului și protejatului.
- ≈ Este o practică implicând protagoniști al căror Domn și Mântuitor este Isus Cristos.
- ≈ Mentorarea creștină va răspunde nevoilor de creștere ale protejatului în mod holistic: trup, suflet și duh.
- ≈ Mentorarea creștină vizează creșterea beneficiarului în asemănarea cu Cristos la nivel identitar și funcțional, protejatul experimentând maturizarea spirituală.
- ≈ Mentorarea creștină se desfășoară după principiile biblice ale uceniei transformatoare/ spirituale.

Atât mentorul, cât și protejatul (persoana mentorată) dezvoltă o identitate primară în Cristos. Înainte de a se identifica ca mentori sau protejați, ei sunt frați

în Cristos, părtași ai aceleiași realități spirituale a răscumpărării și înfierii divine. Scopul lor lucrativ în procesul mentorării este de a crește în asemănarea lui Cristos la orice nivel al vieții lor:

Dacă l-ai fi întrebat pe apostolul Pavel care este obiectivul său în slujirea lui Dumnezeu, ți-ar fi răspuns: «Să înfățișăm pe orice om desăvârșit [matur] în Cristos Isus» (Coloseni 1:28). Dacă i-ai fi cerut să descrie lucrarea bisericii locale, ți-ar fi răspuns: «Pentru desăvârșirea sfinților, în vederea lucrării de slujire, pentru zidirea trupului lui Cristos, până vom ajunge toți la unirea credinței și a cunoștinței Fiului lui Dumnezeu, la starea de om mare [matur], la înălțimea staturii plinătății lui Cristos» (Efeseni 4:12-13). Indiferent ce spun unii “predicatori de succes”, obiectivul lui Dumnezeu cu viața noastră nu-l constituie banii, ci maturitatea; nu fericirea, ci sfințenia; nu a obține, ci a dăruia. Dumnezeu se află la lucru, transformându-și oamenii înspre asemenea cu Fiul Său. Acesta este obiectivul slujirii creștine. (Wiersbe 2007: 51)

Mentorarea creștină, ca formă de ucenicie aprofundată și extensie a uceniciei biblice, va răspunde nevoilor protejatului în două domenii distincte:

Identitate – protejatul va fi ajutat de mentor să-și cunoască identitatea în Cristos, precum și să se cunoască mai bine ca persoană, identificând darurile native și pe cele primite de la Dumnezeu, modalitățile în care le poate dezvolta și folosi, domeniile de slujire în care se poate implica în biserică și, ca obiectiv existențial, felul în care poate crește în asemănarea cu Cristos.

Scop – cum să transpună în viața de zi cu zi conștiința identității lui în Cristos și cum să se dedice mai eficient împlinirii scopurilor lui Dumnezeu cu privire la propria-i persoană. Viața întreagă este privită ca fiind pusă în slujba lui Cristos și a trupului Său, Biserica.

Aceste două domenii au a face cu descoperirea semnificației personale a protejatului, pentru că “suntem în căutarea scopului și sensului și dorim să dăm lăstari care să dăinuie. Ne ținem strâns de moștenirea noastră, și totuși tânjim după o moștenire mai bună” (Weber 2008: 48). Cu alte cuvinte, în ceea ce privește identitatea noastră,

răspunsul pe care-l dăm la întrebările “Cine sunt?” și “De ce exist?” va determina felul în care căutăm să ajungem la sens. Impulsul de a satisface această dorință poate ori să ne apropie, ori să ne îndepărteze de Dumnezeu. Valoarea autentică și durabilă poate fi dobândită doar în Cristos. Isus a zis: «Eu sunt Vița, voi sunteți mlădițele. Cine rămâne în Mine și în cine rămân Eu, aduce multă roadă, căci despărțiți de Mine nu

puteți face nimic» (Ioan 15:5). Aceasta înseamnă că nu putem ajunge la semnificație autentică durabilă departe de Cristos. (Morley 2019: 65)

Mentorarea creștină plasează protejatul în compania mentorului – un credincios matur spiritual – care va încerca să-l țină concentrat asupra a două aspecte principale: cine este el în Cristos și care-i este scopul. Aceste două aspecte, respectiv “identitatea” și “scopul”, sunt coordonatele care aduc semnificație în viața individului:

Ne dobândim sensul și identitatea în viață când înțelegem cine suntem în Cristos. Este vorba, așadar, despre statut, despre o relație cu Dumnezeu, nu despre ceva ce poate fi dobândit prin faimă, noroc și putere. Pe de altă parte, Dumnezeu are un scop cu viața noastră – o misiune, un destin – un motiv pentru care existăm. Acesta este celălalt aspect al căutării noastre după semnificație. După ce am aflat răspunsul la întrebarea privind identitatea noastră, următoarea întrebare care se ridică este “Ce vrea Dumnezeu să fac cu viața mea?” Singurele scopuri ce vor dăinui sunt cele ancorate în Dumnezeu. (Morely 2019: 79)

Credinciosul se închină cu tot ce este, posedă și întreprinde: acesta este modul în care devine duhovnicesc, exemplificativ fiind ceea ce le scrie apostolul Pavel credincioșilor din Roma: “Vă îndemn, dar, fraților, pentru îndurarea lui Dumnezeu, să aduceți trupurile voastre ca o jertfă vie, sfântă, plăcută lui Dumnezeu; aceasta va fi din partea voastră o slujbă duhovnicească” (Romani 12:1). Este foarte interesant de observat că închinarea care implică un trup pământesc se constituie într-o slujbă duhovnicească. Actul închinării îl implică pe credincios în mod holistic: cu trup, suflet și duh. Isus S-a dat ca jertfă pentru a-i face desăvârșiți pentru totdeauna pe cei ce sunt sfințiți (Evrei 10:14), și în virtutea acestei realități și a faptului că Isus este Mare Preot la dreapta lui Dumnezeu, îndemnul este “să ne apropiem cu o inimă curată, cu credință deplină, cu inimile stropite și curățite de un cuget rău și cu trupul spălat cu o apă curată” (Evrei 10:22). De asemenea, fiecare acțiune a credinciosului se constituie într-un act de laudă la adresa Creatorului: “fie că mâncați, fie că beți, fie că faceți altceva, să faceți totul pentru slava lui Dumnezeu” (1 Corinteni 10:31). Ceea ce la prima vedere pare pământesc, fără tentă duhovnicească, devine sacru când este închinat în mod intenționat Domnului. Mentorarea creștină îi facilitează protejatelui evadarea din starea neconstructivă, din viața aflată sub imperiul conflictului dintre sacru și profan, și-i oferă perspectiva biblică corectă, conform căreia fiecare aspect al vieții este sacru în contextul vieții predate în întregime lui Cristos (cf. Măcelaru 2021: 80-84). Protejatul va fi încurajat și asistat să atingă excelența în felul în care trăiește și în ceea ce întreprinde, fără a închina succesul pe altarul propriei grat-

ificări. Mentorul care este un credincios matur spiritual îl va ajuta pe protejatul aflat în căutare de sens să-și organizeze viața în jurul singurului scop semnificativ: glorificarea lui Dumnezeu:

Catehismul mic de la Westminster, unul dintre materialele cele mai importante adoptate de Adunare, formulează întrebări și răspunsuri asupra a o sută patru probleme esențiale și formează principalele dogme ale credinței creștine. În mod profund, prima întrebare este: "Care este scopul suprem al omului?", și am putea s-o reformulăm astfel: "De ce există omul pe pământ?" Răspunsul este deopotrivă elocvent și simplu: "Scopul suprem al omului este să-L glorifice pe Dumnezeu și să se bucure veșnic de El." (Morley 2019: 82)

Orice alt aspect al vieții va fi considerat un mijloc de a servi atingerii scopului suprem, și nu un scop în sine. Protejatul va fi îndrumat să nu se jertfească pe altarul egoului sau realizărilor vanitose, ci să se dedice unui scop care transcende propria-i persoană și obiective. Se trece, astfel, de la o viață defocalizată și neroditoare la o viață cu semnificație și rodnică, se realizează tranziția de la o viață trăită sub imperiul mediocrității la o viață care tinde spre desăvârșire.

Concluzii

Am argumentat prin cele de mai sus că mentorarea creștină nu transpune pur și simplu un termen din literatura seculară în sferă teologică și nici nu adoptă practici laice în viața eclezială sau în Trupul lui Cristos. Mentorarea, așa cum este exemplificată în Biblie și cum este practică în Biserică, are semnificație mai complexă decât mentorarea din alte medii instituționale. Mentorarea creștină nu ignoră și nu anihilează aspectele profane ale vieții, ci le aduce în sfera sacralului. Mentorul creștin va fi interesat atât de bunăstarea și dezvoltarea omului din interior, respectiv a sufletului, cât și de omul din exterior, de trup, și inclusiv de realizările pământești ale protejatului. Mentorarea creștină va aborda și dezvoltarea abilităților protejatului de a întreprinde acțiuni care să-i asigure bunăstare materială, sănătate trupească și succes profesional, însă fără a face din acestea un scop în sine. Scopul în sine este de a-L glorifica pe Dumnezeu prin fiecare aspect al vieții. Protejatul va fi îndrumat să integreze fiecare obiectiv al vieții într-un scop mai mare decât propria persoană și propriile realizări.

Bibliografie

Anderson KR, Reese RD (1999) *Spiritual Mentoring: A Guide for Seeking and Giving Direction*. Westmont, IL: InterVarsity Press.

- Băbuță D (2021) *Mentorarea ca extensie a uceniciei în Evanghelia după Ioan*. În Pădurean AN, Drăucean A și Stoia S (eds) *Perspective actuale în științele socio-umane*, 236-242. Arad: Editura Universității "Aurel Vlaicu".
- Biehl B (2019) *Mentorarea*. Medgidia: Succeed Publishing.
- Bullon S (2003) *Longman Dictionary of Contemporary English*. Harlow: Pearson Education.
- Hendricks H, Hendricks W (2018) *După cum fierul ascute fierul*. Oradea: Casa Cărții.
- Johnson JI (2017) The Mentor and the Protege: What, Who, and How? *ASTC Dimensions* (July-August 2017).
- Levinson DJ (1978) *The Seasons of a Man's Life*. New York, NY: Ballantine Books.
- Măcelaru MV (2021) Naming the Issue in Contemporary Contexts. Part 4: Eastern Europe. In Greene M, Shaw I (eds) *Whole-Life Mission for the Whole Church*, 80-84. ICETE Series. Carlisle: Langham Global Library.
- Măcelaru MV (2011) Discipleship in the Old Testament and Its Context: A Phenomenological Approach. *Plērōma* 13(2): 11-22.
- Maxwell JC (2008) *Mentoring 101: What Every Leader Needs to Know*. Nashville, TN: Thomas Nelson.
- Maxwell JC (2002) *Cele 21 de legi supreme ale liderului*. București: Amaltea.
- Morley P (2019) *Bărbatul din oglindă*. Oradea: Cartea Creștină.
- Phillips-Jones L (2003) *The Mentor's Guide*. Grass Valley, CA: Coalition of Counselling Centers.
- Schindler D (2021) *Biserici cutezătoare*. Medgidia: Succeed Publishing.
- Tenner E (2004) The Pitfalls of Academic Mentorship. *The Chronicle of Higher Education*. 13 august 2004.
- Van der Westhuizen Z (2008) *Mentorship Narratives in a Local Congregation*. Teză de doctorat. Pretoria, SA: University of Pretoria Press.
- Wong LLS (2019) *A Validity and Reliability Study of the Bridges: 7-Stage Spiritual Growth Questionnaire*. Teză de doctorat. Rockland, NY: Alliance Theological Seminary.
- Weber S (2008) *Impactul infinit al vieții tale*. Oradea: Imago Dei.
- Weber S (2004) *Tandrețea luptătorului*. Brașov: Casa Literaturii Creștine.
- Wiersbe WW (2007) *Un slujitor al lui Dumnezeu*. Cluj-Napoca: Risoprint.